

Dödshjälp åt kyrkan

Folk känner sig lurade av det utlåtande, som den av statsrådet Alva Myrdal ledda beredningen om det framtida förhållandet mellan stat och kyrka kommit med. Detta skriver teol lic Gunnar Dahmén i denna artikel. I stället för ett generöst förslag om ett frigörande i en form, som skulle kunna låta den svenska kyrkan fortleva, har beredningen lagt fram ett projekt om dödshjälp åt kyrkan. Till råga på allt har beredningen tydligen tänkt sig, att saken skulle avgöras över huvudet på inte bara kyrkfolk utan hela svenska folket. Den menar, att religion är en privatsak som staten inte skall lägga sig i. Därför tänker den avskaffa hela kyrkoorganisationen. Men en kraftig reaktion har uppstått, när folket i bygderna börjat begripa vad som är på färde.

»Vad fick vi göra? Stå utanför Folkets Hus och sälja lotter». Så sade Kjell Eriksson om den tid, då han och en nuvarande medlem av regeringen skulle svara för partiideologin i Skåne. Det blev inte mycket tid för ideologin. Orden var nu riktade till dem som inom kyrkan menar att en skilsmässa från staten skulle ge kyrkan nya och stora möjligheter.

Kjell Eriksson är kyrkofullmäktiges ordförande i Malmö. Han är socialdemokrat och initiativtagare till kyrka-stat-konferensen i Malmö april 1972. »Vi kunde», sade han, »inte ens i våra vildaste fantasier drömma om en så fantastisk uppslutning». Bakgrunden var ett förhandsbesked från den statliga beredning, som arbetat med ett förslag till lösning. Beredningen hade också själv några månader tidigare inbjudit till en samrådskonferens i Falkenberg i uttalat syfte att få kontakt med gräsrotterna, men som Eriksson och andra funnit hade det varit »ovanligt glest mellan rötterna».

Opinionsmötet i Malmö formade sig till ett starkt nej till planen för skilsmässa. Man skyttade en ny frikyrka, som skulle beröva folket det inflytande i den kristna församlingen som varit en huvudlinje i svensk kyrkohistoria. Opinionsen från Malmö har sedan spritt sig. I Lund i maj samlades några hundratal kyrkliga förtroendemän till ett om möjligt ännu starkare opinionsmöte.

Det hela började 1956, då riksdagen biföll en motion om utredning i frågan om kyrka och stat. Ragnar Edenman tillsatte sakkunniga. Ett jättearbete följde med en

rad delbetänkanden om religionen som samhällsfaktor, redogörelse för kyrkor och samfund, utredning om religionsfrihet, kyrkobegrepp, kristendomsundervisning, lagar och rättskipning, folkbokföring, begravningsväsen, teologiska fakulteter, kyrklig egendom och kyrklig organisation för att slutligen utmyнна i 1968 års slutbetänkande.

Slutbetänkandet framställde fyra tänkta lägen för en lösning, från ett i det väsentliga oförändrat läge till vad som närmast liknade en konfiskation. Man trodde sig ha bäddat för en livlig debatt, men det tände ej. TV-s reporter Per Grevér som följt frågan bidrog själv med en skrift som gav en populär framställning av vad det gällde. Också han väntade på den stora debatten. Fortfarande förblev det tyst. »Statlig kyrka — andlig styrka» hade Grevér kallat sin skrift. Till en klar framställning av läget tillfogade han en personlig bekännelse, som framgår av titeln. Själv kommer Grevér från frikyrkligt håll.

Under de tysta åren har emellertid en beredning fortsatt ärendet och nu presenterat ett förslag till lösning. Beredningen har bestått av Alva Myrdal samt riksdagsledamöterna Per Blomquist (m), Lena Hjelm-Wallén (s), Olle Dahlén (fp), Gunnar Larsson (c), Gunnar Gustafsson (s) och Bertil Zachrisson (s). Blomquist, präst i Svenska kyrkan, önskar folkomröstning, och Gunnar Larsson har på väsentliga punkter en avvikande mening. Dahlén och Zachrisson är bägge frikyrkomän, tillhörande Svenska Missionsförbundet. Beredningens förslag föreligger i »Sam-

hälle och trossamfund» och innebär — för att citera en kritiker — att kyrkan skall lösöras från staten med takten av en trestegraket. Först fråntages kyrkan folkbokföringen och begravningsväsendet. I nästa etapp avskaffas lagen om församlingsstyrelse, vilket innebär att församlingarna blir rent privata sammanslutningar. Slutligen upphör statens hjälp att insamla kyrkoavgifterna, vilket varit den från kyrkan då skiljda statens sista hälsning.

Var detta, sade man, den utlovade generösa lösningen? Generös, sade man i Malmö, är lösningen endast om man utgår från att religionen snabbt kommer att försvinna av sig själv. Staten är generös och barmhärtig nog att skänka dödshjälp. Man fann beredningens förslag helt defaitistiskt. Man frågade sig om ledamöterna låtit sig duperas av en skenopinion som massmedia svarat för. Förslaget betecknades som urmodigt, otidsenligt, som »en blandning av gammalliberalism och en marxistisk motvilja mot institutioner». Tydligen hade beredningen tänkt sig att avgöra saken över huvudet på inte bara kyrkfolk utan över hela svenska folket. Därmed vore kyrkan förvandlad till ett frikyrkosamfund vid sidan av andra.

Ett klarare alternativ

För en reformerad folkkyrka med helt annan förankring i det förändrade samhället talade i Malmö Karl Manfred Ohlsson. Han är mannen som under årens lopp fått många örfilar — icke för vad han gjort utan för att han inte skulle ha gjort vad man förväntat av det uppdrag som

social-etisk expert han beklätt i Svenska kyrkans centralråd. I Malmö hade han tillfredsställelsen att bli applåderad av även sina värsta kritiker. Hans anförande »Reformerat samband — en garanti för religionsfrihet och demokrati» var en konstruktiv kritik. Bedömer man, sade han, kristendomen endast på grundval av beaktelser till vissa doktriner eller yttre beteenden kan man kanske vara pessimistisk. Men kyrkan har en förankring i den stora mellangruppen mellan dogmatiskt fixerade och konfessionslösa. Kyrkan har ett helt annat utgångsläge än beredningen föreställer sig. I själva verket har denna aldrig frågat sig vad folk tänkte utan hur man »taktiskt smidigt och friktionsfritt» skulle skilja stat och kyrka åt. Man har lyssnat till sextiotalets massmediadebatt men försummat »den breda lågmälda vardagsdebatt som förts på den kommunala nivån ute i församlingar och stift».

Förslaget innebär en föreningskyrka, där minoritetsgrupperna får »bestämma utformningen av det största samfundet på ett sätt som går stick i stäv mot vad majoriteten av människor själva önskar». Även inom kyrkan finns grupper som gärna ser kyrkan krympa hur mycket som helst, bara de själva få bestämma. Men dagens och morgondagens kyrka är annorlunda än den som en gång väckelsens folk fann främmande. »Det vore tragiskt om frikyrkorörelsen som en gång tvingades bryta sig ut ur en intolerant överhetskyrka nu skulle ta revansch genom att i religionsfrihetens namn driva fram en nedmontering av folkkyrkan vid en tidpunkt då den

är öppen för en genomgående demokratiseringsprocess». Det är inte, fortsatte han, fråga om privilegier när man gentemot beredningen hävdar, att principen om att samtliga samfund bör stå i samma relation till staten är oriktig. Frikyrkosamfundet har en annan samfundssyn, en annan syn på medlemskapet, än folkkyrkan.

Frihet, jämlikhet, broderskap — så löd rubriken för härnösandsbiskopen Arne Palmqvists anförande. Han ville visa att en nationell kyrka, som är hela folkets angelägenhet, är en garanti för dessa begrepp. Frihet finns att utan inskränkning predika ordet i enlighet med prästlöfte och samvete, jämlikhet däri att var man bor i landet skall man kunna nås av kyrkans tjänster, broderskap i statens och kyrkans gemensamma ansvar för det gemensamma bästa. Mot detta vill beredningen pressa kyrkan in i former som är henne helt främmande och »ställer upp en i vissa avseenden föråldrad föreningskyrka som modell och likriktare».

Var står frikyrkan?

Svensk frikyrka är i dag icke något entydigt begrepp. Principfrågor kring bibeluppfattningen eller frågan om kyrkornas sociala och politiska engagemang är frågor som delar både kyrka och frikyrka. Vissa delar av frikyrkan står närmare vissa grupper inom Svenska kyrkan än vad de står i förhållande till sina egna. Det gäller också frågan om förhållandet till staten. Historiskt sett har svensk frikyrka som frisinnad politisk rörelse gått liberalismens väg med negativ syn på »stats-

kyrkan». Emellertid har den liberala, kulturellradikala, rent ateistiska kritiken känts alltmer olustig. Pingströrelsen, en döparrörelse som strängt taget aldrig bildat kyrka, anser att alla partier talat tomma ord om sitt kristna ansvar och stöder Kristen demokratisk samling. I varje fall gäller detta tidningen Dagen. Även om man inom pingströrelsen icke kan betrakta svenska kyrkan som en kyrka i nytestamentlig mening, eftersom den icke består av dem som genom dop vid vuxen ålder anslutit sig till församlingen, betraktar man ändå Svenska kyrkan som något positivt och som ett tecken på att samhället icke vill fränsäga sig allt kristet ansvar. Medlemmarna utträder icke ur Svenska kyrkan, och det gör icke heller majoriteten inom de äldre frikyrkorna. De finner att de står i en historisk gemenskap, som icke utesluter deras mera aktiva medlemskap i en kyrka med traditioner som de känner sig mera förbundna med.

Frågan om statligt stöd är naturligtvis överallt inom frikyrkligheten ett kinkigt kapitel. Man vill stå fri från staten, men man har också upptäckt att den ekonomiska utvecklingen med ökat statsinflytande över deras pengar ger dem rätt att i vissa fall taga emot stöd som ett rättvisekrav. Man tar emot stöd åt bildningsverksamheten, man tar emot pressstöd, och ifråga om radio och TV är såväl kyrka som frikyrka lika statskyrkliga såtillvida att de låter ett monopol med av staten kontrollerad ekonomi erbjuda religiösa sändningar i gudstjänstens form. Några frikyrkliga politiker har lekt med tanken

att man skulle kunna tänka sig skatteprivilegier efter amerikanskt mönster, men ingen torde betrakta denna väg som möjlig.

Inför locktonerna om hur en fri kyrka skulle kunna göra sitt inflytande gällande utan statens »tvång» torde nog många erinra sig hur kristendomsundervisningen i skolan i realiteten avskaffades under sken av välvilliga reformplaner. En gång till vill man inte bli lurad.

Den förändrade samhällsbilden

I alla sammanhang — politiska och kyrkliga — talar man om den förändrade samhällsbilden, men man drar högst olika slutsatser. En sådan förändring är att vi villigt eller motvilligt erkänt den moderna välfärdsstaten med vad det innebär av tjänst och gentjänst. Vi klagat över skatter, men samtidigt begär vi som en följd därav alltmer av staten. Staten har sannoligen icke tvekat att ta på sig ökat ansvar för uppgifter, som i gårdagens värld kom till stånd och utvecklades som frivilliga företag. Dit hör sjukvård, försäkringsverksamhet, filantropi av olika slag, kommunikationsväsen, undervisning och annat mera. Även om vi i dag ville bekosta egna sjukhus och skolor skulle vi inte orka med det, och i vilket fall som helst skulle vi ändå få vara med om att betala vad staten erbjöd. Statsbidrag är icke längre understöd utan en rättvis återbetalning av medel, som staten tagit för att med mer eller mindre framgång förvalta. Raden av statsstödda företag och verksamheter växer ständigt. Det ges press-

stöd, partistöd, kulturstöd o s v. På en enda punkt skulle nu staten säga nej, och det gäller religionsvården!

Är det att undra över att man reagerat och att reaktionen kommer från den folkliga självstyrelse, som ännu kännetecknar kyrkans förvaltning? Även beredningen finner att samhället är förändrat, men den drar inte de rätta konsekvenserna därav utan faller tillbaka i vad som hör gårdagen till. I gårdagens värld skapades också de traditionella frikyrkorna. Församlingarna kunde bygga sina kyrkor och göra stora offer också av den anledningen att staten då lät dem behålla sina pengar.

Statens växande inflytande har naturligtvis hos många väckt fruktan att statens befogenheter över kyrkan skulle bli eller redan är för stora. Man finner därför också präster som önskar skilsmässa, och man gör sig romantiska illusioner om nya möjligheter. Det finns, blev det sagt i Malmö, »en slags romantisk heroism som säger, att nog klarar vi oss, för vi har vår Herre på vår sida. Ja, visst klarar vi oss. Men det är inte *oss* det gäller. Det är de andra, de som stå utanför. Det är inte heroiskt att arbeta under så små förhållanden att andra blir lämnade utanför. Det är brutalt». Berövad sitt rättmätiga inflytande blir kyrkan ofri. Att mottaga pengar är i och för sig icke någon fara för friheten. Frågan är av vem och på vad villkor.

En skilsmässa mellan kyrka och stat skulle innebära statens fullkomliga frihet från kristet ansvar trots att folket bekänner sig till kristendomen. Skilsmässan skulle innebära en direkt diskriminering, ett

åsidosättande av behov som finns. Det är ungefär som om man skulle göra en radiolag, vilken föreskrev att verksamheten skulle som hitintills tillgodose olika intressen men med ett undantag — religionen! En skilsmässa efter beredningens förslag skulle icke innebära kyrkans frihet men väl statens frihet från ett av samhällets värdefullaste intressen.

När man tar Förenta Staterna som exempel på att det går bra med skilsmässa, bedömer man läget fel. Lagstiftarna där har aldrig tänkt sig att staten skulle frånsäga sig varje intresse eller ansvar för kyrka och kristendom. Den historiska bakgrunden har utformat relationerna mellan stat och kyrka annorlunda. Den ekonomiska lagstiftningen tar hänsyn till kyrkornas finansiering genom skatteprivilegier som vi varken har eller kommer att få motsvarigheter till. En skilsmässa mellan stat och kyrka efter beredningens linjer har, hur brutalt det än kan låta, mera likhet med den »frihet» som kyrkorna lever under i Östeuropa. Kyrkorna får finnas men under restriktioner som försvårar deras arbete.

En svensk frihetstradition

Vilka är de djupaste motiven i den motreaktion som Malmökonferensen väckt till liv? Är det inte detta att man känner sig lurad? Här gick man och väntade på en utlovad generös lösning, och så kom detta. I stället för ett förslag med förberedda reformer inom folkkyrkans ram förväntas man nu avhända sig medinflytandet i den kristna församlingen. Liksom Olaus Petri

med kung och folk bakom sig fann att den katolska medeltidskyrkan upprättat »ett eget herradöme till skada för gemene mans bästa», så betackar man sig nu för en eller flera föreningskyrkor styrda av prästgrupper eller frikyrkoäldste. Man vill ha en folkets egen kyrka. Man känner beredningens förslag som ett svek mot, som aposteln säger, »dem som äro svaga i tron». Man finner sig stå inför utsikten att frikyrkliga teoretiker, högkyrkliga präster och ateister i förening skall avbryta en levande tradition i svensk historia och

kyrkohistoria.

Alva Myrdal fällde en gång uttrycket, att motsatsparet stat-kyrka var olyckligt och borde ersättas med samhälle-kyrka. En riktig iakttagelse, och det är därför beklagligt att beredningen icke gett uttryck åt denna syn. Dess förslag tjänar icke framtidens samhälle och har icke följt konstitutionsutskottets erinran att det gäller värden »som bör tagas väl till vara». Beredningen säger i många och slingrande ord att religionen är en privatsak, som samhället ej bör ha att skaffa med.

En fri folkkyrka

Det vore förfärande, menar rektor Gunnar Hillerdal i en engagerad artikel, om svenska kyrkan skulle underkänna kyrka—stat beredningens resonemang i religionsfrihetsfrågan. Men han förutser, att de kyrkokommunala organen kommer att förorda ett fortsatt samband mellan stat och kyrka. Han vänder sig emot att de ekonomiska konsekvenserna av en skilsmässa skjuts fram så starkt. Själv är han inte pessimistisk ifråga om ekonomin, och han är övertygad om att farhågorna för glesbygdsbefolkningen och annat, som skymtat i debatten, är överdrivna. Han talar varmt för en framtida fri folkkyrka. Därvid utgår han från andra utgångspunkter än Gunnar Dahmén gjort i sin artikel i detta nummer av Svensk Tidskrift.

Svenska kyrkan står vid en skiljeväg. Under de närmaste månaderna kommer ett stort antal kyrkliga organ att avge remissvar över kyrka/statberedningens betänkande. Det sker samtidigt med att ett mycket stort antal andra instanser — länsstyrelser, kommunfullmäktige, de politiska ungdomsförbunden, Sveriges frikyrkoråd och många andra organisationer — kommer att yttra sig. Det kan redan nu förutspås, att en överväldigande majoritet bland icke kyrkliga organisationer kommer att förorda en fri svensk folkkyrka. Det är å andra sidan troligt, att de kyrkokommunala organen med bred majoritet kommer att förorda fortsatt samband mellan kyrka och stat.

Situationen kan komma att bli både egendomlig och skrämmande. Mycket tyder nämligen på att i varje fall de kyrkokommunala instanserna kommer att underkänna det grundläggande resonemang-
et om religionsfriheten varpå beredningen bygger. Eller också kommer man från det hållet att i stor utsträckning nonchalera vad en enig beredning sagt om religionsfrihetens krav i det moderna samhället. Stämningarna från de stora konferenserna i Malmö och Uppsala nyligen tyder på att remissvaren från de kyrkokommunala organen kommer att gå i den riktningen.

Enligt min mening vore det en förfärande situation för svenska kyrkan om den, talande i egen sak, underkänner beredningens resonemang i religionsfrihetsfrågan. Särskilt gäller detta som den egentliga anledningen förefaller att vara otrygghet på det ekonomiska planet.